

ЛІТЕРАТУРА:

1. Райгородський Д.Я. *Психологія особистості. Хрестоматія. Видання друге, доповнене.* - Самара: Видавничий дім «Бахрах», 1999. - Т.1. - 448 с.
2. Роджерс К. *Свобода учиться* / К. Роджерс, Д. Фрейберг; Науч. ред. и авт. предисл. А.Б. Орлов / пер. с англ. А.Б. Орлова, С.С. Степанова, Е.Ю. Патаевой – М.: Смысл, 2002. – 527 с.
3. Роджерс К. *Особисті роздуми відносно викладання та навчання*// *Відкрита освіта.* - 1993. - №5
4. Роджерс К. *Питання, які я би собі задав, якщо був би вчителем*// *Сімя та школа.* – 1987. - №10
5. К. Роджерс. *Погляд на психотерапію. Становлення людини.* М.: «Прогресс», 1994 *Термінологічна правка В.Данченко К.: PSYLIB, 2004.* - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/roger01/txt15.htm> – Назва з екрану.

УДК 37.05.3:159.922.7

Усікова Л.

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АВТОНОМНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В даній статті проведено аналіз наукових робіт і психологічних досліджень проблеми розвитку автономності особистості в підлітковому віці.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства автономність особистості підлітка постає як пріоритетна цінність особистості, що визначається умінням довіряти самому собі, власним почуттям, судженням, діяти, керуючись ними; здатністю до самопізнання; терпимістю до своїх і чужих вад; наявністю не тільки власної, незалежної від оточення системи цінностей, але й поваги до настановлень і цінностей оточення; здатністю не тільки бути автором свого життя, приймати рішення, але й відповідати за це; здатністю не залежати від зовнішніх обставин; вмінням реально дивитися на речі.

Метою статті є розкриття суті поняття автономності особистості підлітка.

Проблема розвитку автономності як самостійний об'єкт дослідження теоретично осмислена у роботах О.Є.Дергачової, Е.Десі, Д.О.Леонтьєва, Ж.В.Пижикової, Г.С.Пригіна, Р.Райана, О.О.Сергєєвої, а також у руслі розв'язання певного кола психологічних проблем, зокрема, суб'єктності (А.В.Маричевою, І.О.Котик, В.О.Татенко та ін.).

Етимологічно поняття «особистісної автономності» означає орієнтацію особистості на власний закон розвитку та походить від грецької «autos» - сам та «nomos» - закон.

І.Кант вперше запропонував ідею автономності особистості, який розумів її як властивість індивідуального суб'єкта, що визначається у можливості діяти незалежно від сторонніх детермінант [2]. Тобто, автономія, як її розумів Кант, - це самодетермінація, обумовленість вчинку людини з боку її принципів (максимів), втіленням яких даний вчинок є. Автономні максими вчинку суб'єкта ґрунтуються на його здоровому глузді та моральності, виступають для нього законом.

Е.Десі та Р.Райан у своїй теорії самодетермінації особистості ключовим поняттям виділяють – автономність. Вони вважають зазначений феномен вродженою потребою особистості у реалізації свободи вибору щодо способу поведінки і існування людини у світі незалежно від діючих на неї сил зовнішнього оточення та внутрішньо особистісних процесів [9].

О.О.Сергєєва у своїх дослідженнях описувала автономність як механізм адаптації особистості до умов, що постійно змінюються, і виявляється у самостійному цілепокладанні, усвідомленні ширших інтересів, цінностей і переконань, розвитку критичної компетенції, відповідальності за вільно прийняті рішення, гнучкості та креативності мислення і діяльності [8].

У роботах І.С.Кона, В.І.Моросанової, Г.С.Пригіна, Є.В.Пупирєвої, Р.Р.Саргєєва автономія отожднюється з самостійністю. В.І.Моросанова і Р.Р.Саргєєв у дослідженні стилів саморегуляції поведінки характеризують регулятивну автономність як властивість самоорганізації активності людини, її здатність самостійно планувати діяльність та поведінку, організовувати роботу з досягання поставленої мети, контролювати хід її виконання, аналізувати та оцінювати як проміжні, так і кінцеві результати діяльності. На наш погляд, категорії самостійності та автономності не тотожні, оскільки автономність описує суб'єкта діяльності на різних рівнях діяння та бездіяльності, самостійність характеризує «окреме існування від інших; будь-що, що здійснюється власними силами без стороннього впливу та допомоги з боку інших» [6]. С.К.Нартова-Бочавер вважає, що автономність – це незалежність від «чогось», на відміну від чого, суверенність – це управління «чимось». [4, 161].

Теоретичний аналіз поняття «автономність особистості» дозволив нам виділити наступні ознаки:

1. Здатність авторського самовизначення та здійснення людиною сутнісного проекту свого індивідуального буття.
2. Здатність суб'єкта дистанціюватися як від впливів оточення, так і від інтроектованих принципів, норм, конвенцій, думок, цінностей авторитетних осіб.
3. Конструктивна взаємодія суб'єкта з середовищем на засадах суб'єктного способу буття. На думку І.С.Кона індивідуальна автономія людини проявляється в активній соціальній позиції, яка усвідомлюється нею як власна причетність, глибока особистісна включеність у соціальне ціле, що посилює в особистості почуття власної відповідальності та наголошує на можливості здійснення автономного вибору [3].
4. Здатність до трансценденції власної природи. На думку вчених ця ознака гарантує здатність суб'єкта детермінувати свої дії, включатися у систему визначення та моделювання своєї активності, доповнюючи казуальну детермінацію поведінки цільовою. Наприклад, Р.Мей розрізняє свободу дії та свободу буття. останню він характеризує як твірну умову формування автономності особистості. Свобода буття виявляється в здатності суб'єкта оцінювати та змінювати власне ставлення до обмежень, готовність роздумувати, здійснювати пошук самоідентичності, а також у можливості «вистрибнути» з того, що утримує особистість у певних межах, при цьому залишаючи суб'єкта самим собою..
5. Значна довіра особистості до себе та прийняття себе як даності. На думку М.В.Рагуліної, автономність за умови базової довіри особистості до себе та світу та низького рівня захисту «Я» дозволяє їй бути вільною у власних проявах, приймати складність й невизначеність світу [7].

В деяких наукових працях автономність характеризується як соціальна компетенція. Працівники програми ЮНЕСКО виділяють наступні характеристики даної компетенції:

1. Здатність суб'єкта захищати і стверджувати свої права, інтереси, обмеження (можливості, здібності), потреби, брати на себе відповідальність;
2. Здатність створювати та реалізовувати життєві плани та особисті проекти;
3. Здатність діяти в межах широкого контексту;

Автономність як соціальна компетенція пов'язує дві ідеї:

1. Розвитку самобутності особистості (самототожності, автентичності, визнання і реалізації права на самоздійснення).
2. Реалізація відносної автономності у прийнятті рішень, життєвому виборі, діяльності в певному контексті [1].

Як зазначають науковці, автономність пов'язана з життєстійкістю, осмисленістю життя, прагненням до змін та орієнтацією на майбутнє (О.Є.Дергачова); високою рефлексивністю, лабільністю та креативністю мислення, самостійним цілепокладанням та визначеністю суджень (Г.С.Пригін, М.В.Рагуліна, О.О.Сергєєва), високою вибірковістю, довільністю та післядовільністю уваги [5].

Особистісні ознаки, які притаманні автономним суб'єктам: впевненість у собі, адекватність самооцінки, розвинений самоконтроль, інтернальний локус контролю. На думку Г.С.Пригіна та М.В.Рагуліної автономні особистості більш мотивовані на співпрацю, дружельобні, спрямовані на справу [5; 7].

Висновки. Таким чином, автономна особистість може здійснювати самокерівництво та самоконтроль над подіями свого життя та відігравати роль у його формуванні, що проявляється у вміннях особистості відстоювати власні права, гідно існувати, впливати на своє життя. Автономність сприяє формуванню почуття гідності, самоповаги, відповідальної громадської позиції, дозволяє встановлювати та досягати мету. Для цього необхідно вміти стратегічно мислити, виділяти пріоритети, ефективно використовувати власні ресурси.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Браславски С. Развитие ключевых компетенций в образовании: некоторые уроки из мирового опыта / Сильвия Браславски // *Определение и отбор компетенций: теоретические и концептуальные основания / DeSeCo*. – М.: Изд-во ЮНЕСКО, 2002. – С. 3 – 15.
2. Кант И. Основы метафизики нравственности: [в 6 т.] / Иммануил Кант – Т.4, Ч.1. – М.: Мысль – 1965. – 544 с.
3. Кон И.С. В поисках себя. Личность и ее самосознание / И.С.Кон – М.: Политиздат, 1984. – 225 с.
4. Нартова-Бочавер С.К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии / С.К. Нартова-Бочавер – СПб.: Питер, 2008. – 400 с.
5. Пригін Г.С. Проявление феномена «автономности-зависимости» в учебной деятельности / Г.С.Пригін // *Новые исследования в психологии*. – 1984 - №2. – С. 48 – 52.
6. Психологическая энциклопедия / [ред. Р.Корсини, А.Ауэрбах]. – СПб.: Питер, 2003 – 1096 с.
7. Рагуліна М.В. Аутентичность как психологический ресурс самоорганизации личности: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук: 19.00.01 «Общая психология, психология личности, история психологии» / М.В.Рагуліна – Хабаровск, 2007. – 21 с.
8. Сергєєва О.А. Психолого-педагогические условия развития автономии личности в процессе подготовки студентов-психологов: автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук: 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / О.А.Сергєєва – Астрахань, 2007 – 26 с.
9. Ryan R. Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation Social Development, and Well-Being / R.Ryan, E.Deci // *American Psychologist*. – 2000. - №1, January. – P.68-78.

Фомін Ф. В.

СІМ'Я ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ТА МЕТОДОЛОГІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

В статті проаналізовані наукові підходи і методологія дослідження сім'ї як соціокультурного феномена.

Сім'я, як первинний осередок суспільства, як спільність людей, пов'язаних подружніми стосунками, взаєминами батьків і дітей, як структура з важливими соціальними функціями, має особливе значення в житті кожної людини. Загальновідомо, що вона фокусує в собі практично всі аспекти життєдіяльності суспільства і виходить на всі рівні соціальної практики – від індивідуального до суспільно-історичного, від матеріального до духовного. Сім'я виступає важливим носієм культури та її складових: цінностей, аксіологічних орієнтацій, традицій, соціальних норм, правил поведінки тощо. Отже не дивно, що в складних трансформаційних умовах сьогодення проблеми сім'ї привертають все більше уваги вчених та дослідників.

Враховуючи, що феномен сім'ї є предметом дослідження багатьох наук – філософії, культурології, історії, економіки, юриспруденції, психології тощо – це спричиняє існування великої кількості підходів до вивчення цього складного феномену. Проте «в основі будь-якого погляду щодо вивчення сім'ї – зазначає сучасний український вчений Т. Цюркало, – лежить її поділ на соціальний інститут, та малу соціальну групу» [7, с. 148-152], що виявляє та підкреслює роль сім'ї у взаємовідносинах з суспільством, з одного боку, і в міжособистісній взаємодії, – з іншого. Це і зумовлює наявність двох важливих методологічних підходів, один з яких акцентує увагу на вивченні сім'ї як малої соціальної групи, а інший розглядає її як соціальний інститут.

Так, методологія символічного інтеракціонізму, яка ґрунтується на переконанні, що природа людини і упорядкованість суспільного життя є продуктом соціальної комунікації, розуміє сім'ю як сукупність суто соціальних ролей, які виникають і реалізуються у взаємодії її членів, зумовлюючи їхні позиції. Згідно з цим підходом сім'я вважається відносно закритою системою, яка має досить слабкі зв'язки з навколишніми інститутами [8, с. 211]. Прихильники теорії символічного інтеракціонізму (Дж. Г. Мид, Г. Блумер, Т. Шибутані) [2, с. 173-176; 9] аналізують вчинки людей у повсякденному житті, виявляють значення, які люди надають своїм вчинкам, і